

Amsterdam, 17 april 2020

Betreft: voorstel aanpassing archeologiebestel

Geachte mevrouw Van Engelshoven, mevrouw de Minister,

De coronacrisis treft momenteel vrijwel elke sector in Nederland, waaronder ook die van de archeologie. De verwachting is dat de coronacrisis en de daaruit voortkomende economische crisis vrijwel alle archeologische bedrijven in ernstige problemen gaan brengen. Het zijn echter niet de directe korte-termijneffecten waarvoor wij Uw aandacht vragen. In deze brief pleiten we vanuit ARCHON om deze crisis te benutten om een structurele tekortkoming van het huidige archeologische bestel te corrigeren. ARCHON is het samenwerkingsverband van de universitaire archeologische instellingen in ons land, verantwoordelijk voor een groot deel van de wetenschappelijke syntheses en internationalisering van het door bedrijven uitgevoerde Malta onderzoek, alsook voor de opleiding van een groot deel van de mensen die werkzaam zijn in de Nederlandse archeologie. Hieronder lichten we eerst toe om welk probleem het gaat, om vervolgens een oplossingsrichting aan te geven.

Sinds de formele implementatie van het Verdrag van Valletta in 2007 heeft Nederland een gecommmercialiseerd en gedecentraliseerd archeologisch bestel met gemeenten in de rol van bevoegd gezag. Kerngedachte hierbij is dat middels een systeem van archeologische kwaliteitszorg en sinds 2016 ook certificering van opgravende bedrijven, de inhoudelijke kwaliteit van archeologische opgravingen voldoende geborgd zou zijn. Terugblikkend op bijna twee decennia 'Malta-archeologie' moet echter geconstateerd worden dat dat niet het geval is. Recente rapporten, met name *Over zaaien en oogsten* (2019) in opdracht van Uw eigen dienst de RCE en *Graven naar verbetering* (2020) in opdracht van het Centraal College van Deskundigen, constateren dat de kwaliteit en bruikbaarheid van archeologische opgravingen in toenemende mate onder druk staan. Daarbij gaat het nadrukkelijk om de inhoudelijke kwaliteit, niet om de proceskwaliteit van archeologische handelingen zoals geregeld via de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie en certificering.

Kern van de problematiek blijkt de voortschrijdende 'race to the bottom' ofwel prijsdumping, waartoe archeologische bedrijven opererend binnen een onvolkomen marktsituatie voortdurend worden gedwongen. Doordat opdrachtgevers of 'verstoorders' veelal kiezen voor de laagste prijs zonder

rekening te houden met de inhoudelijke kwaliteit, resulteert dit in een neerwaartse spiraal. Voor innovatief onderzoek en het toepassen en ontwikkelen van nieuwe methoden ontbreekt het bij bedrijven aan middelen. De opgravingsrapporten zijn voor universitaire onderzoekers steeds minder bruikbaar voor wetenschappelijke syntheses en vormen daardoor een gebrekkige basis voor het “grote verhaal” over de diepe geschiedenis van onze samenleving. Daarnaast wordt in het rapport *Graven naar verbetering* ook nadrukkelijk gewezen op de gebrekkige maatschappelijke beleving van archeologisch onderzoek.

Onze verwachting is dat de huidige coronacrisis en de daaruit voortkomende economische crisis de komende jaren gaat leiden tot een intensivering van de genoemde ‘race to the bottom’. Daarbij komt dat opiniërende publicaties van archeologische adviseurs¹ gemeenten er voortdurend op wijzen dat zij juridisch gezien alle vrijheid hebben om zelf te bepalen welk archeologisch erfgoed voor hen interessant is en wat niet, en wat zij daarvoor over hebben. Hoewel het lokale belang van archeologisch erfgoed uiteraard moet worden meegewogen, leidt een eenzijdige nadruk daarop veelal tot een onderwaardering van het nationale belang, alsmede tot een verminderde wetenschappelijke bruikbaarheid van archeologische rapporten.

Vanuit de Nederlandse universitaire archeologie spreken we onze grote zorg uit over de geschetste ontwikkeling. Wij twijfelen er ernstig aan of binnen de kaders van het huidige archeologische bestel, zoals geregeld in de *Erfgoedwet* van 2016, voor dit probleem een oplossing gevonden kan worden. Ons inziens moet het momentum van de thans ingezette crisis gebruikt worden om aan de knoppen van het bestel te draaien. Aangezien bij archeologische opgravingen niet alleen een lokaal maar ook een publiek nationaal belang in het geding is, pleiten wij voor de instelling van een nationaal fonds waarmee innovatief interdisciplinair archeologisch onderzoek kan plaatsvinden. Dit in aanvulling op of als variant op het huidige Maltaonderzoek volgens het ‘verstoorder betaalt’-principe. Deze opgravingen met een ‘Malta-plus status’ zouden moeten worden uitgevoerd door een consortium van specialisten afkomstig uit bedrijven en universiteiten op basis van een speciaal geschreven Programma van Eisen met als doel kennisvorming over het verleden een echte impuls te geven. Voorts dient voor deze opgravingen een speciaal programma voor publieksbeleving te worden ontwikkeld. Dit nationale fonds is van cruciaal belang om de Nederlandse archeologie mee te kunnen laten doen in bredere internationale discussies, én om kwaliteitsvolle verhalen over het verleden te kunnen blijven presenteren voor de bredere samenleving.

Verder zou de kwaliteit van archeologisch onderzoek kunnen worden verbeterd door de omvorming van het huidige Programma van Eisen naar een (Interdisciplinair) Onderzoeksplan, het onderbrengen van het Onderzoeksplan onder de certificaten voor borend en gravend onderzoek, de introductie van collegiale toetsing, en een verscherping van het (inhoudelijk) toezicht door de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed.

Uiteindelijk gaat het in de archeologie om het bieden van mooie, kwaliteitsvolle verhalen over het verleden. Wat dat betreft kunnen we zeggen dat archeologie al vele jaren mensen bereikt op lokaal niveau, die niet tot de groepen behoren van de klassieke cultuurparticipanten. Aandacht voor archeologie in de media is omvangrijk en altijd positief. Recente voorbeelden zijn het onderzoek op het 18^e-eeuwse wrak van De Rooswijk bij de Engelse kust en het 16^e-eeuwse koperwrak voor de kust van Terschelling; het ene geeft een inkijkje in de wereld van de VOC en het andere in de eerste stappen naar een geglobaliseerde wereld. In Tiel werden onlangs twee

¹ Zie de bijdragen van Breimer 2019 en Goudswaard 2020 in respectievelijk *De Erfgoedstem* en *RO-Magazine*.

grafvelden en een belangrijke rurale nederzetting uit de Romeinse tijd opgegraven die ons verrassende nieuwe inzichten opleveren over het ontstaansverhaal van de Bataven in het Nederlandse rivierengebied. En chemisch onderzoek van menselijk botmateriaal blijkt ongekende mogelijkheden te bieden voor de studie van migratiebewegingen in het verleden. Zonder een extra financiering kunnen dergelijke mooie verhalen echter niet worden verteld.

Graag zouden wij vanuit ARCHON onze visie verder willen toelichten en mee denken over verbetering van het huidige bestel, daarbij ook gebruik makend van ervaringen met deze problematiek in andere Europese landen.

Met vriendelijke groet,

Dr. J.W.H.P. (Philip) Verhagen, wetenschappelijk directeur ARCHON

Prof. Dr. J.C.A. (Jan) Kolen, decaan Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden

Prof. D.C.M. (Daan) Raemaekers, Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Prof. N.G.A.M. (Nico) Roymans, Archeologisch Instituut, Vrije Universiteit, Amsterdam

Prof. V.V. (Vladimir) Stissi, Instituut voor Archeologie, Universiteit van Amsterdam

cc:

Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, t.a.v. Dhr. Ir. E.D. Wiebes
Tweede Kamer, t.a.v. de Griffie en de commissie OCW
Eerste Kamer, t.a.v. de commissie OCW
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, t.a.v. Drs. A.A. de Zeeuw